

УДК 745.55:391.7 (477.8)

Ольга ФЕДИНЧУК

НАМИСТО В КОМПЛЕКСІ ПРИКРАС РУСИНІВ ТА РУМУНІВ БУКОВИНИ XIX—XX ст.

Розглядається намисто у буковинському і румунському комплексі прикрас XIX—XX ст. Огляд літератури вказує, що намисто Північної Буковини є недостатньо вивченим та потребує мистецтвознавчих розвідок, також не висвітлені художні особливості, стилістика, морфологія. У зв'язку з віддаленістю цього регіону буковинське і румунське намисто не ставали об'єктом спеціальних досліджень.

Ключові слова: намисто, корал, перли, венеціанське намисто, скляне намисто.

© О. ФЕДИНЧУК, 2017

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 6 (138), 2017

Буковина впродовж багатьох століть об'єднувала між собою різні етнічні групи. Схожі історичні передумови, в яких перебували русини і румуни Буковини, породили тісні зв'язки, що вплинули на народне вбрання та прикраси зокрема. На прикладі буковинського намиста XIX—XX ст. ми спробуємо розглянути спільне й відмінне у комплексі українських та румунських прикрас.

Мистецтвознавці дослідили буковинські народні оздоби у складі вивчення жіночих прикрас усієї України. В науковій літературі також висвітлено питання, які охоплюють окремі види буковинських прикрас, як, наприклад, оздоби з бісеру. Проте саме буковинське намисто не ставало об'єктом спеціальних досліджень, не розглядалася його типологія, морфологія, стилістика. Окрім того, не проводився порівняльний аналіз українських та румунських намист, не зазначалися запозичення, які вплинули на формування стилістики буковинського намиста XIX—XX ст.

Мета статті — дослідити різновиди намиста Буковини з урахуванням уже зробленого попередниками і проаналізувати художньо-стилістичні особливості та морфологію, типологію. Поставлено такі завдання: аналіз останніх досліджень та публікацій; визначення типології намиста з урахуванням функціональних та конструктивних основ; порівняльний аналіз різновидів намист.

Найбільш ґрунтовним дослідженням, що узагальнює жіночі прикраси, є праця мистецтвознавця Ганни Врочинської-Савчук [22]. Автор систематизувала прикраси за художніми особливостями, описала й проаналізувала групи оздоб, їх стилістику, орнаментику та технологію виготовлення.

Прикрасам з бісеру присвячена монографія мистецтвознавця Олени Федорчук [31], де авторка, поряд з іншими, розглядає типологію та детально описує основні мотиви орнаментики бісерних оздоб Буковини.

Розгляд прикрас у комплексі народного одягу Буковинського краю знаходимо у дослідженнях Мірри Костишиної [27], Ярослави Кожолянка [25] та Георгія Кожолянка [24].

За повідомленнями румунських дослідників, прикраси розглядалися в комплексі одягу Tancred Banateanu [35], Tancred Banateanu, Gheorghe Fosca, Emilia Lonesco [34], Costinea Victoria [39].

Окрім того, Liliana Nicoricі розглядає ювелірні прикраси у своєму дисертаційному дослідженні «Arta giuvaiergeriei din Republica Moldova» [42].

Іл. 1. Коралове намисто (овальновидовжене). ЧХМ, КВ-1808/М-86. Фото О. Фединчук

Іл. 2. Намисто з перлів. Перша пол. ХХ ст., с. Сарат Путильського р-ну. Власність Руслани Гарасим'юк. Фото О. Фединчук. МПА за 2015 р.

Огляд літератури вказує, що намисто Північної Буковини є недостатньо вивченим та потребує мистецтвознавчих розвідок для того, щоб висвітлити його художні особливості, стилістику, морфологію. У зв'язку зі складністю проведення польових досліджень, віддаленістю, румунське намисто не ставало об'єктом спеціальних досліджень.

Без сумніву, що саме намисто заслуговує особливої уваги та окремої розвідки поміж усіх інших різновидів прикрас. Воно різноманітне за формою, складовими, кольоровою гамою та способом носіння. На Буковині намисто між українським населенням називали: «коралі», «грустали», «маніства», «гармузи» [25, с. 25].

Орнаментальна композиція, що носить навіколо ший, схожа на ланцюжок і побудована зі сферичних

та інших форм елементів з різних металів, з перлів, з корала, зі скла, з твердих порід каменів, з квітів й рослин — була здавна улюбленим доповненням до народного вбрання [43, с. 819]. У кам'яний вік намисто виконували з мушель, іклів звірів та інших матеріалів. Та вже в скіфів зустрічаються намиста пастові, скляні, бурштинові та золоті. Період Київської Русі відзначився різноманітністю намист з медальйонів, хрестиків та великих намистин [23, с. 67].

Також не менш популярне намисто (*margele*) серед шийно-нагрудного комплексу румунських прикрас. Зустрічаються разки намистин чорні, білі, сині, червоні, прозорі та напівпрозорі [42, с. 88].

Однією з найдорожчих прикрас було **намисто з корала**. Широкого розповсюдження воно набуло і на Буковині. Носили його по декілька разків, кількість яких засвідчувала соціальний статок їх власниці.

Корал був завізним матеріалом з Італії (Венеції) і Франції. В Україні набув популярності в ХІХ ст. та прославився під назвою «добре намисто» [32, с. 250]. У музейних збірках ЧОКМ, ЧОХМ, ЧМНАП, поряд зі справжнім коралом, зафіксовані також скляні намистини. Вони імітували справжній корал. Найбільшого розповсюдження в Європі набув середньоморський корал, палітра якого досить широка: від біло-рожевого до оранжево-червоного і навіть темно-червоного. Про попит на цей різновид оздоб свідчить такий факт, що в околицях Неаполя налічувалося в той час 32 майстерні. Особливої довершеності досягли майстри в різьбі по колу «самео» [26, с. 56—57]. Розподіляється коралове намисто на такі різновиди: циліндричне «рубане»; кругле або овально-видовжене «шліфоване» та відрізки гілочок (за Г. Врочинською) [22, с. 40]. В буковинських старожитностях ми зафіксували два різновиди — циліндричне «рубане» та кругле або овально-видовжене «шліфоване». В народі за формою, яку нагадує коралик, давали йому і назву: «бочечка», «кизилова кісточка», «кукурузка» [29, с. 40].

Циліндричне «рубане» має форму коротеньких і довгих циліндриків [1; 11]. Розміщені вони за розміром — в центрі більші, які поступово зменшувалися в напрямку кольорової стрічки чи шнурка для зав'язування на шиї. Цікавим є вирішенням намиста, де в кінці задіяний синій бісер, який надає оздобі колоритності (Іл. 1).

Кругле або овально-видовжене «шліфоване», виконане з рубленого корала, лише краї намистинок зашліфовані, внаслідок чого циліндрики набули овальної форми [2; 3; 12; 18; 19]. Штучні корали повторювали форму, розмір природних. Звісно, щодо кольорових відтінків — червоного, червоно-оранжевого, то вони поступалися справжнім, проте були доступними всім. Один зі зразків штучного корала викликає особливе захоплення, оскільки має обрамлення з металу. Використовували для цього мідні, золоті, срібні перстеники-обручки з ритованим узором на центральній намистині. Орнаментовані геометричними мотивами: ламаною лінією, хвилястою лінією, крапками, рисочками, ромбами та ін. [29].

Серед румунського населення відома оздоба під назвою «surali» [37, с. 112]. Зустрічається переважно корал червоного кольору, зроблений у формі різних циліндрів, нанизаних на шовкову нитку у формі водоспаду. Намиста з корала, що зберігаються у музейних колекціях, міняють свій колір, набуваючи з віком непрозорості та блідості [42].

Щодо круглого намиста, хотілося б відзначити, що справжнє коралове не було зафіксоване. Пов'язане це, насамперед, з ціною на нього, так як круглі намистини були дорожчими. Проте є зразок штучного, який доповнює загальне уявлення про різновиди намист з корала на Буковині.

Коралове намисто широко застосовувалося в народних звичаях. Його не можна було одягати в піст та в жалобі. Українське жіноцтво надіяло його цілющими властивостями та носили як амулет. Також намисто з корала мало відношення до майбутньої долі дівчини: якщо вона його не мала, то їй було вкрай важко вийти заміж [29, с. 56—58]. Коралове намисто знайшло своє місце в народному одязі буковинок у святкові дні, на весіллі та в неділю.

Порівняно з кораловим, відомості про **намисто з перлів** дуже скупі. Невеличку замітку про цю оздобу знаходимо в Ганні Врочинської, де авторка зазначає його привізне походження та вказує райони побутування: Поділля, Гуцульщина, Буковина. Також зазначає дослідниця, що намисто з перлів було невеличке і носилося близько шиї [22, с. 55].

Намисто з перлів отримують з молюсків круглої форми або у формі краплини. Враховуючи, що молюски мають різні форми, перли так само, як і мо-

Іл. 3. Скляне намисто. Власність Марії Гатеж (1939). Друга пол. ХХ ст., с. Іспас Вижицького р-ну. Фото О. Фединчук. ПМА за 2015 р.

люски, різняться за формою. Більш цінуються перли, отримані природним шляхом, вони бувають різних відтінків: білі, рожеві, голубі, сірі, жовті [44, с. 1078]. Завозилися до Європи перли з Індії, Японії, Австралії, Гаїті, Мексики, Венесуели. Часто до перлів вживають терміни: «натуральні», «відбірні», «справжні», «східні», «автентичні», «з Японії», «японські» [38, с. 38—99]. Є перли річкові та морські. В Україну завозилися перли з північноросійських рік, Індії, Ірану, Цейлону. Поділяються за сучасними стандартами на промислові, природні та штучні. В Україні знахідки дуже рідкісні [32, с. 252—253].

Більше відомостей про намисто з перлів знаходимо у комплексі румунських прикрас під назвою «mărgăritare» «sidef», «perlamutre», «perlamutru» — намисто з перламутру (перлів), що носили жінки разом з кораловим намистом та салбою [37, с. 116]. Відомості починають з'являтися про мистецтво обробки перлів «mărgăritarelor», «perlelor» ще за Молдавського періоду. Носилися перли як в складі салби, так й самі. Майстри, які працювали з перлами, називалися «mărgărași», а термін вперше згадується в 1578 р. на святі перлів в Бухаресті [42, с. 68].

Намисто з перлів не зустрічається в музейних колекціях, проте було зафіксоване у ході наших розві-

Іл. 4. Дерев'яне намисто (clocoticenegre). Перша пол. XX ст., с. Магала Новоселицького р-ну. ЧМНАП KB-6658/ПР-58. Фото О. Фединчук

док в с. Карапчів Вижницького р-ну¹, а згодом в с. Сарат Путильського р-ну (гірські райони)². Складається намисто з одного разка перлів. Ми ідентифікували, що це — перли, проте походження невідоме. Дарія Миколаївна Шандро з с. Карапчів Вижницького р-ну (передгір'я) успадкувала намисто з перлів від своєї мами. Обидва разки перлів мають грушоподібну форму, горизонтальні рельєфні лінії, жовтуватий колір, перламутровий перелив. Ці характеристики засвідчують їхню правдивість, колір вказує на те, що оздоба давня (Іл. 2).

На свято чи в неділю жінки гірських районів одягали багато разків «лисковок». Під цією назвою Володимир Шухевич має на увазі скляні перлинки, які були різнокольорові, орнаментовані та завозилися спеціально для Гуцульщини з Венеції [33, с. 156]. У всіх етнографічних зонах краю набули популярності оздоби ремісничого та фабричного виробництва. Серед буковинського населення вони отримали різні назви: «пацьорки», «блискавки», «гармузи», «грус-

талі». Саме до фабричного виробництва відносяться деякі зразки музейних колекцій та матеріали розвідок, а саме — скляне намисто [24, с. 288].

Намисто з кольорового скла фабричного виробництва дуже полюбилися буковинському жіноцтву. Воно тут трапляється прозоре, непрозоре та різних відтінків. Мало попит через свою доступність населенню [23, с. 329]. Перші знахідки, що засвідчують скляне виробництво в Україні зафіксовані біля с. Комарів Кельменецького р-ну, Чернівецької обл., де були знайдені фрагменти виробів з кольорового скла. Хороших результатів досягли майстри з виготовлення виробів з кольорового скла в період княжої доби, проте татаро-монгольська навала пригальмувала його. Кольорове скло XVIII—XIX ст. відрізняється багатством відтінків — синіх, блакитних, опалових, молочно-білих. Воно пишно декорується розписом емалями — молочно-білими, жовтими, синіми, коричнево-червоними. Щодо орнаменту — найчастіше для оздоблення намистин використовували рослинні мотиви [23, с. 293—295].

Проте, поряд з коштовним венеціанським, мало попит і різноколірне — скляне. Відносно кольору і назва підбиралася, як от — срібне чи золоте називали «блискавки», біле — «перли», «жемчуги» [28, с. 63—64].

Викликає особливий інтерес серед скляних оздоб намисто «восковий формус», «гормуз», «хурмуз», воно є типовим для цього регіону [4; 5; 13; 14]. Намисто біло-молочного кольору виконане зі скла, воно складається з декількох разків, що закінчуються плетеними шнурками. Вирізняється методом носіння, який виходить за межі української специфіки. «Восковий фурмуз» кріпили до головного убору (що видно з ряду фотографій), та таким чином, що разки намистин обрамлювали нагрудні оздоби. Добре це проглядається на ескізах одягу Данила Нарбути [20], де ми можемо побачити, як воно виглядало в кольорі. Завдяки такому композиційному вирішенню шийно-нагрудні прикраси об'єднувалися з головними оздобами в єдину цілу композицію. В румунському комплексі оздоб таке намисто мало назву «hurmuз» — намисто зі скла. Цей різновид намиста імітував перли (mărgăritarul) та носили його лише на свята [42, с. 89]. Завдяки тому, що скляні намистини були різних кольорів, майстрині могли створювати різні оздоби самі або ж купувати вже гото-

¹ ПМА за 2016 рік. Власність: Дарії Шандро, с. Карапчів Вижницького району.

² ПМА за 2016 рік. Власність: Руслани Гарасим'юк, с. Сарат Путильського району.

ві. Наприклад, намисто зі скла виконували як в одному кольорі, так і в поєднанні різних кольорів, глухих і прозорих, що створювало свого роду мозаїку. Це яскраво помітно на прикладі намиста Марії Гатеж³ зі с. Іспас Вижницького р-ну (передгір'я). Ця прикраса вирізняється не лише кольоровою гамою, але й методом укладки намистин в разок. Намистини синього, білого і червоного кольорів, різні за формою, між собою чергуючись, утворюють свого роду орнамент (Іл. 3).

В кінці ХІХ — на поч. ХХ ст. в Україні набуло **популярності намисто з дутого скла** [6]. Особливості технології виготовлення дали можливість цій оздобі бути легкою, дзеркальною, мерехтливою [22, с. 78]. На Буковині воно мало назву «лискарки», це гармонійно доповнювало вишиті сорочки з «сухозлотом».

«Писані пацьорки», «цятки» — так називали на Буковині **венеціанське намисто**, яке полюбилося жителям всього карпатського регіону, — одна з оздоб, яку не мали в змозі придбати всі охочі. За словами Тетяни Фіголь⁴, «ціна однієї оздоби прирівнювалася до ціни корови, — саме стільки й заплатив її тато, щоб засватати вдвічі молодшу від себе її маму».

На жаль, попит і погане фінансування музеїв унеможливує надходження венеціанського намиста в експозиції до музейних збірок, їх можна побачити у приватних колекціях.

Поодинокий зразок знайдений в музейній збірці ЧМНАП, яке надійшло з села Дубівці Кіцманського р-ну (передгір'я), датоване поч. ХХ ст. [7]. Складається з намистин двох розмірів: більших білих та менших чорного кольору. Намистини, привезені з Венеції, орнаментовані рослинними мотивами з позолотою. Центром є синя намистина, виконана в цьому ж стилі лише з синім тлом.

Серед румунського населення венеціанське намисто (sprăguri), зустрічається у Румунії в етнографічних районах: Bihor, Munții Aruseni, Sălaj, Maramureș, Țara Oltului. Завозилося з Італії, Далмації, Боснії, вважалося прикрасою дівчат, демонструвало соціальний статок, походження. Після відкриття мануфактурного виробництва скла у ХVІІІ ст. в Трансильванії почали використовувати намисто місцевого виробництва [25].

³ ПМА за 2015 рік. Власність: Марії Гатеж (1939 р.), с. Іспас Вижницького р-ну., середина 60-х рр. ХХ ст.

⁴ ПМА за 2014 рік. Власність: Т. Фіголь.

Іл. 5. Салба в один ряд. ЧКМ, 34269-ІІІ-21856. Фото О. Фединчук

Іл. 6. Салбауформіпівкола. ЧКМ, 26634-ІІІ-16835С1(268). Фото О. Фединчук

Окрім згаданих оздоб, на Буковині між румунським населенням зустрічається **дерев'яне намисто**, також відоме під назвою «clocotice negre», що перекладається з румунської як чорне. Такий різновид був як чоловічою, так й жіночою прикрасою. Ці намиста з селища Магала Новоселицького р-ну (рівнинні райони). Датується поч. 1920-х рр. ХХ ст. Чоловіча прикраса належить до типологічної групи нашійних, а жіноча — до нагрудних. Прикраси складаються з 2—9 разків, намистини овальної та круглої форми, що чергуються. Разки між собою зв'язані, застібка відсутня (Іл. 4). Намистини виточені та пофарбовані в чорний колір, що підтверджує приналежність до румунського комплексу прикрас [35, с. 329].

Щодо металевих оздоб, то в комплексі шийно-нагрудних прикрас буковинок були «згарди», «шелести», «салби». Очевидно, що саме «салба» була

Іл. 7. Салба прямокутної форми. ЧОКМ (експозиція). Фото О. Федінчук

улюбленою, широковживаною свого роду «візитівкою» Буковини.

Металева намисто (салба) — прикраса зі срібних, золотих та інших металевих монет, належить до шийної-нагрудної типологічної групи оздоб. В період Київської Русі були широко розповсюджені намиста з монет або спеціально виготовленими тисненими їх імітаціями [22, с. 15]. Розповсюджена на Буковині, в Молдавії, Румунії. У просвердлені отвори чи припаяні вушка одягався металевий дріт або шнурок. З'єднувалися шнурки чепрагою чи просто зав'язувалися. Нашивалися монети на м'яку фетрову основу в декілька рядів, до яких підшивалась червона чи чорна стрічка, а біля неї одна біля одної монети. Вага такої оздобы досягала до п'яти кілограмів [27, с. 53]. Використовувалися турецькі монети, пізніше їх замінили талерами, крейцерами, флоринами, кронами, тобто тими монетами, які в різні історичні періоди були в обігу на Буковині.

Салба вказувала на соціальний статок. Чим більше було монет в намисті, тим поважніша була їх власниця. Кількість монет досягали інколи до сотні в одній оздобі [30, с. 17].

Про походження салби є різні твердження. Одне з них — Мірри Василівни Костишиної, не заперечує що зберігаючи свою східнослов'янську основу і самобутність, буковинське народне вбрання зазнало також незначного турецького впливу. Результатом цього впливу стала поява жіночого головного убору фес та нагрудної прикраси салби [27, с. 17].

Проте Катерина Волік пов'язує появу оздоб з монет в західних районах України з так званим вар-

варським наслідуванням римської культури, де монети носили як прикраси [21]. Цікавим є той факт, що на Покутті була розповсюджена назва «дукати», що, швидше всього, походить від «ducato», римської монети [36].

За твердженням Сергія Пивоварова, прикраси з монет на Буковині мають свою тисячолітню історію. Дослідник відносить походження салби до пізньоантичних часів й засвідчує цей факт археологічними знахідками у с. Ставчани Хотинського р-ну та с. Грушківці Кельменецького р-ну (черняхівської культури III—V ст. н. е.). Обидві монети мають пробурені отвори з кільцем для підвішування. Також він розповідає про легенду, яка побутує між місцевим населенням. В ній говориться про те, як буковинці топили в бочках з водою турків, а намиста забирали собі. Після цього місцеве населення почало носити оздобу, яка дійшла і до наших часів під назвою салба [30, с. 17]. В салбі переплівся симбіоз історичних періодів: талери — представники величної Австрійської імперії, грош — Польської, копейки — Російської. Є цікавий той факт, що всі ці періоди не змінюють одні одного, а поєднуються в одну композицію, в один твір під назвою салба. Дослідження та походження кожної складової, різновиду цієї оздобы ще чекають на свого мистецтвознавця.

Найбільша група салб, яка часто зустрічається, — «салба в один ряд» [8; 15], притаманна багатьом регіонам України під назвою «дукати». Виконувалася вона методом підвішування монет на стрічку, оксамит, нашійний стрічковий гердан. У деяких зразках відокремлювалися монети переліжками⁵. Способи розміщення монет були різні. Найбільш типовий — в центрі велика монета, до краю салби менші, а також однакового розміру, проте розміщували монети щільніше одна до одної (Іл. 5). В такий же спосіб виконувалася «салба в два, три ряди», лише довжина разків до низу збільшувалася. На жаль, саме такі різновиди зафіксовані лише на світлинах [9].

Найбільш рідкісна прикраса, яка викликає особливе зацікавлення, — це «салба на фетровій основі» у формі півкола та формі прямокутника. Салба

⁵ Переліжки — скручений металевий дріт, у вигляді спіралі, що відокремлював компоненти намиста. В нашому випадку монети у салбі.

на фетровій основі у формі півкола складається з полотнища, по краю якого розміщена червона стрічка, в деяких зразках призібрана. Іноді верхня частина салби доповнювалась стрічковим шийним герданом [10; 16]. Монети розміщені довільно, лише в окремих оздобах у ряди (Іл. 6). Салби на фетровій основі у формі прямокутника зустрічаються як поодинокі зразки. Одну з салб у формі прямокутника ми зафіксували у с. Дорошівці Заставнівського р-ну (передгір'я) [17]. Вона за розміром більша від попереднього різновиду, складається з п'яти вертикальних рядів, у кожному з яких по шість монет. Обрамлена призібраною чорного кольору стрічкою. Завершує композицію стрічковий гердан у тій частині, яка кріпиться до шиї (Іл. 7). Серед румунських прикрас салба має назву «salba», «lefti». На півдні Молдавії салбу із золотих монет називають — *tamudele*, *mahmudele* [37, с. 114—115]. Салбу із золотих монет серед буковинських старожитностей не зафіксовано, лише одну золоту монету з пробуреним отвором в збірці ЧОКМ.

Отож можемо твердити, що намисто користувалося популярністю серед населення Буковини. Виконувалося з коштовних матеріалів — венеціанських намистин, коралу, перлів. Деякі зразки — з менш коштовних скляних намистин та дерева.

Коралове намисто між українським населенням зустрічається двох видів: «циліндричне» та «оваловидовжене». На жаль, «ритованих» обрамлень на намистинах майже не трапляється. Зустрічаються разки справжнього коралу, який могла собі дозволити лише заможна верства населення, та штучні — скляні. Намисто з перлів природних дуже рідкісне, проте часто зустрічаються скляні — «фосковий фурмус», «хурмус». Окрім того, «восковий фурмус» вирізняється методом носіння, який виходить за межі української специфіки. Разки намистин кріпили до головного убору. Металеve намисто салба зустрічається часто серед українського населення Буковини. Салба на фетровій основі у формі півкола та прямокутника спостерігається лише на Буковині.

Серед комплексу румунських оздоб зустрічаються різновиди намист: коралові (*curali*), із перлів (*sidefate*, *mărgăritare*), скляне намисто, що імітує перли (*hurmuz*), венеціанське (*spărgurii*). Окрім того, полюбляли чоловіки та жінки доповнювати комплекс оздоб дерев'яним намистом (*clotocite negre*).

Умовні скорочення:

ЧОКМ — Чернівецький обласний краєзнавчий музей

ЧОХМ — Чернівецький обласний художній музей

ЧМНАП — Чернівецький музей народної архітектури та побуту

ПМА — польові матеріали автора

1. ЧМНАП КВ-6533/ПР-56.
2. ЧМНАП КВ-4235/ПР-22.
3. ЧМНАП КВ-5187/ПР-47.
4. ЧМНАП КВ-1671/ПР-10.
5. ЧМНАП КВ-450/ПР-2.
6. ЧМНАП КВ-1904/ПР-12.
7. ЧМНАП КВ-6533/ПР-56.
8. ЧМНАП КВ-4606/ПР-40.
9. ЧМНАП КВ-7088/ДРК-280.
10. ЧМНАП КВ-4565/ПР-37.
11. ЧОКМ КВ-1808/М-86.
12. ЧОКМ (експозиція).
13. ЧОКМ 32999-III-20832.
14. ЧОКМ 31214-III-19487.
15. ЧОКМ 17195-III-12202
16. ЧОМ 17197-III-12204.
17. ЧОКМ 17198-III-12205.
18. ЧОХМ КВ-1809/М-87.
19. ЧОХМ КП-418/М-27.
20. ЧОХМ КВ/350 Гр-226.
21. Волік К. Дукачі в історичному контексті та культурному просторі України: соціум, символіка, семіотика / К. Волік // Вісник Харківської державної академії дизайну та мистецтв. — 2013. — № 4. — С. 54—57.
22. Врочинська Г. Українські народні жіночі прикраси ХІХ — початку ХХ століть: монографія / відп. ред. С.П. Павлюк. — Київ: Родовід, 2007. — 232 с.
23. Голод І.В. Декоративно-ужиткове мистецтво. Словник. — Т. 2 / Я.П. Запаско, І.В. Голод та ін. — Львів: Афіша, 2000. — 400 с.
24. Кожоляно Г. Етнографія Буковини: у 3 т. / Г. Кожоляно; Чернівецький державний університет ім. Ю. Федьковича; Буковинське етнографічне товариство. — Чернівці: Золоті литаври, 1999. — Т. 1. — 384 с.
25. Кожоляно Я. Буковинський традиційний одяг: монографія / Я. Кожоляно. — Чернівці; Саскатун: Friesen Printers; Altona; Manitoba, 1994. — 262 с.
26. Кораллы в ювелирном искусстве // Вісник ювеліра України. — Київ: Ювелір-пресс, 2008. — Вип. 3. — С. 56—57.
27. Костишина М. Український народний костюм Північної Буковини. Традиції і сучасність: монографія / М. Костишина. — Чернівці: Рута, 1996. — 192 с.
28. Матейко К. Український народний одяг / К. Матейко // Народна творчість та етнографія. — Київ: Наукова думка, 1963. — № 2. — С. 63—64.

29. *Недашківська Г.* Корали в народному вбранні / Г. Недашківська // Народна творчість та етнографія. — Київ : Наукова думка, 1988. — № 5. — С. 56—58.
30. *Пивоваров С.* Монества, дукачі, згарди, салби — прикраси буковинок позаминулого століття / С. Пивоваров // Свобода слова. — 2004. — Т. 18. — Ч. 47. — С. 17.
31. *Федорчук О.* Українські народні прикраси з бісеру / О. Федорчук. — Львів : Свічадо, 2007. — 120 с.
32. *Шмагало Р.* Художній метал в Україні: минуле, сучасне, майбутнє. Енциклопедія художнього металу. — Том. 1 / Р. Шмагало. — Львів : Апріорі, 2015. — 668 с.
33. *Шухевич В.* Гуцульщина: перша і друга частина (репринтне вид. 1899 р.) / В. Шухевич. — Київ : Верховина, 1997. — 352 с.
34. *Banateanu T.* L'arte populaire dans la republique populaire roumaine / T. Banateanu, G. Fosca, E. Lonesco. — București: Éditions d'Etat pour La Litterature et l'Art, 1956. — 415 p.
35. *Banateanu T.* Arta Populara Bucovineana / T. Banateanu. — București : Fondul Plastic, 1975. — 479 p.
36. *Bechmann H.* ORO — 6.000 ani fra storia e leggenda / H. Bechmann. — Bergamo : Bolis, 2010. — 279 p.
37. *Buzilă B.* Costumul popolar din republica Moldova / B. Buzilă. — Chișinău, 2011. — 119 p.
38. Camera di Comercio Industria, Artigianato e Agricoltura di Roma. Oggetti preziosi e orologeria. — Roma : Romana Editrice, 1985. — 191 p.
39. *Costinea V.* Valea Siretului: copere etnografice din zona Storjinet / V. Costinea. — Timișoara : Artpress, 2007. — 77 p.
40. *Domenici V.* Natura e medicina: la perle / V. Domenici // Airone. — Milano : Elcograf, 1978. — № 78. — P. 34.
41. *Laurentiu D.* Crasna: un colt de etermitate romaneasca din Bucovina: monografica etnografica si istorica / D. Laurentiu. — București : Editura Coralia, 2004. — 222 p.
42. *Nicorici L.* Arta giuvaiergeriei din Republica Moldova: Teză / L. Nicorici. — Chișinău, 2007. — 211 p.
43. *Treccani G.* Dizionario encyclopedico Italiano / Treccani G. // Istituto della encyclopedia Italiana. — Milano : Arti Grafici Ricordi, 1989. — P. 819.
44. *Treccani G.* Dizionario encyclopedico Italiano / Treccani G. // Istituto della encyclopedia Italiana. — Milano : Arti Grafici Ricordi, 1987. — P. 1078.
45. *Antonescu R.* Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar>.

Fedynchuk Olga

NECKLACE IN THE COMPLEX OF DECORATIONS OF RUSYNS AND ROMANIANS OF THE BUKOVINA OF THE XIX—XX CENTURIES

In this article we consider a necklace in the Bukovina and Romanian complex jewelry of the XIX—XX centuries. The review of the literature indicates that the necklace of Northern Bukovina is insufficiently studied and requires artistic exploration, as well as less illuminated artistic features, stylistics, and morphology. Due to the remoteness of the region, Bukovina and Romanian necklaces did not become the subject of special researches.

Keywords: necklace, coral, pearls, Venetian necklace, glass necklace.

Ольга Федынчук

ОЖЕРЕЛЬЕ В КОМПЛЕКСЕ УКРАШЕНИЙ РУСИНОВ И РУМЫН БУКОВИНЫ XIX—XX ВВ.

Рассматривается ожерелье в буковинском и румынском комплексе украшений XIX—XX вв. Обзор литературы указывает, что ожерелье Северной Буковины является недостаточно изученным и нуждается в искусствоведческих разведках, также не освещены художественные особенности, стилистика, морфология. В связи с отдаленностью данного региона буковинское и румынское ожерелья не становились объектом специальных исследований.

Ключевые слова: ожерелье, коралл, жемчуга, венецианское ожерелье, стеклянное ожерелье.